

Nyholms Skandse

Utdrag fra boken

”Nord-Norges landforsvar 1810-1814.

Utgitt av Oslo Militære Samfund i 1938.

Boken ble belønnet med Norsk Militært Tidsskrift's sølvmedalje.

Hundholmen.

Befestningene.

Handelsstedet Hundholmen, den senere Bodø by. Ligger omtrent midtveis mellom Trondheim og Hammerfest i det tidligere Salten fogderi. Stedet hadde en bra havn med gode ankerplasser og den fordel at det var 2 innløp så en kunne komme inn og ut med hvilken som helst vind.

I 1803, mens det blev forhandlet om anlegg av en kjøpstad her, blev det grunnet et trondhjemske fiskeri og handelsetablisement, det såkalte faktori på Hundholmen. Tanken var at stedet skulle bli stapelplass for nordlandshandelen.

Det var noen eksport av fiskevarer direkte til utlandet. Stedet spilte videre en ganske stor rolle i kornhandelen med Russland.

I 1807 var det ennå bare 10-12 beboelseshuser på selve Hundholmen foruten brygger, Pakkhus og handelsbygninger. Hertil kom faktoret på Nyholmen hvis bygninger alle var nye og i god stand.

Amtmannen i Nordlands amt bodde omtrent 3 km fra Hundholmen på Bodøgård like ved Bodin kirke. Der bodde også sogneprest og fogd.

Hundholmen som opprinnelig var en virkelig holme eksisterer ikke lenger. Det smale sund som skilte den fra fastlandet er opfylt og danner en del av byen Bodø, som også heller ikke er noen ø, men ligger på fastlandet.

Retten ut for Hundholmen i 6-700 alens avstand ligger Nyholmen og ca 400 alen utenfor denne Lille Hjartøy, derefter Store Hjartøy og ytterst Skibsholmen. Nordenfor Nyholmen ligger Burøya som er skilt fra fastlandet ved et smalt sund. Dette er så grunt at det ligger tørt ved lavvann.

Havnen var mellom Nyholmen og Burøya. Det var et søndre innløp mellom Lille Hjartøy og fastlandet, og et nordre mellom Lille Hjartøy og Burøya. Havnen var godt beskyttet undtagen mot vest-sydvest til sydvest, det søndre innløp, hvor bare en del små holmer dekket mot havet.

Allerede sommeren 1803 hadde kystverndivisjonssjefen, faktor Hans Geelmuyden latt stedet befeste. Han bygget 2 batterier. Ett på Hundholmen (fastlandet) og ett på Nyholmen. Den nøyaktige plass for disse batterier og hvordan de så ut vites ikke, men amtmannen betegnet dem som "velinrettede." Hovedbatteriet synes å ha vært på Hundholmen, da dette var utstyrt med flaggstang og flagg. Batteriene hadde kostet 166 Rd. 16 sk. som Generalkommandoen refunderte Amtet.

Til havneforsvaret hadde man dessuten 4 store båter, hvorav den ene blev utstyrt med en 2 pundes kanon i 1809.

Sommeren 1809 kom løytnant Wittrup til Hundholmen for å lede batteriarbeider. Grunnen til at han blev sendt opp var at de nye kanoner man hadde fått – 8 stk. åttepundere – krevde mer fagmessig anlagte batterier. De første var bygget uten militær bistand.

Wittrups batteri lå på Hundholmen. Det finnes ikke kart over det, så dets plass kjennes ikke. Selv skrev Wittrup at det var anlagt på en klippe ved sjøen. Dets grunn dannet en stump vinkel hvor hver av sidene var 60 fot utvendig og 32 fot innvendig mål. Fundamentet var en 18 fot tykk og fra 3 til 9 fot høi steinmur. Ovenpå denne var det lagt en brystvern av torv. 2 ½ fot tykkere enn muren på den innvendige side, På hver av vinkelens sider var det skåret ned 2 skyteskår.

Arbeidet hadde vært nokså besværlig. Stein og jord måtte hentes langveisfra og det tok tid for man hadde ikke hest til steinkjøringen og torven måtte fraktes i båter. Arbeidet hadde tatt omkring 2 måneder.

I februar 1810 kom ingeniørkaptein Friis for å lede arbeidet med utvidelse av befestningene.

Etter rekognosering av stedets forsvarsmuligheter bestemte han sig for en konsentrasjon av stridsmidlene på Nyholmen. Ved et centralanlegg på holmens høyeste punkt kunde så vel søndre som nordre innløp, indre havn og selve Hundholmen bestrykes. Lille Hjartøy var riktignok så høi at den dominerte Nyholmen, men den var på den nærmeste utilgjengelig og det var iallfall ikke mulig å bringe kanoner op på den.

Det var ennå full vinter da Friis kom, så av det egentlige batteriarbeidet kunde bare minering for å planere batteritomten settes i gang. Samtidig lot han bygge 2 krutthus av tre, ett til Hundholmen og ett til Hammerfest samt et par mindre vaktstuer.

Det fantes ikke jord på Nyholmen og det trengtes 232 kubikkfavner foruten 150 kubikkfavner gresstorv. Det skulde tas fra myren ved Hernes. Til fundamenter vilde det gå med 84 kubikkfavner gråstein. Til å frakte dette dette skulde det bygges to prammer. En blev satt i arbeid straks.

Hele anlegget blev beregnet til 5076 riksdaler.

Kaptein Friis hadde øiensynlig ikke hatt store tanker om de batterier som fantes, verken Witttrups på Hundholmen eller Geelmuydens på Nyholmen. Det siste forsvant ved nybyggingen og det første blev sløifet så snart de nye anlegg var kommet så langt at det kunde anbringes kanoner der,

Før man kom så vidt fant han det påkrevet å improvisere et flytende forsvar, Prammen som var satt i arbeide blev bygget slik at den kunde brukes som flytebatteri. Den skulde gjøres så sterk at den kunde bestykses med 1 à 2 åttepunds kanoner. Derved blev man i stand til iallfall å avslå angrep av barkasser.

Eftersom, byggingen av prammen skred frem tok tanken om å bruke den i forsvaret fastere form, så efter en måneds forløp omtales den utelukkende som "skjøtprammen."

Den blev sjøsatt 2. april. Friis var meget fornøid med den. Prammen stakk ikke dypt, men fløt lett på vannet og viste å være fullstendig sterk nok til å bære en åttepunds kanon. Da den løp av stabelen stod Friis midt i prammen mens den rusjet i sjøen, og skrek: "Lykke og hell for *Hundholmens Prøve*."

Så snart et tilstrekkelig antall kanoner var blitt montert på de nye batterier og prammen derfor ikke lengere var nødvendig som flytebatteri, blev kanonen ført over til Nyholmen.

Prammen var blitt betydelig kostbarere enn beregnet og Friis bestemte sig derfor til ikke å bygge flere.

Toppen av Nyholmen hvor skansen blev anlagt lå ca 40 alen over havet, og General-kommandoen skrev, efter å ha fått de foreløpige planer at den fant det betenkelig å legge batteriet så høit at det ikke var mulig å skyte "en fleur d'eau".

Denne skytemetoden var meget brukt. Ved at kanonen blev stillet horisontalt fikk man en raserende bane som øket sannsynligheten for å treffe skroget på et skib. På lengere hold flyndret kulen bortover vannet og derved opnådde man større skuddvidder enn ved den ellers brukte største elevasjon. Metoden blev brukt så vel fra landbatterier som fartøier.

Friis fremholdt imidlertid at terrenget ikke tillot å legge hovedverket annerledes. Selv om det nok lå høit, frembød beliggenheten mange fordeler. Nettopp ved dets høide kunde fienden tas under ild på lang avstand. For nærforsvarte var det allikevel påkrevet å ha kanonbåter og derved vilde man få fienden under dobbel ild,

nemlig fra skansen og fra båtene. Disse kunde nemlig ”agere tett under batteriets kanoner uten i ringeste måte å bli genert.”

Under arbeidet kom imidlertid Friis til det resultat at det måtte anlegges en del detasjerte verker, dels for å forsvare tilgangen til Nyholmen, dels for å få ”en fleur d’eau” bestrykning uten kanonbåter. Disse verker blev lagt slik at de dominertes far hovedverket.

Da kaptein Friis reiste nordover var verkene stukket ut og arbeidet i god gang. Det var underoffiser Bjørnstad som ledet arbeidet inntil løytnant Alnæs kom. For å ha et forsvar inntil de nye verker blev ferdige og for å kunne skaffe kystvernet øvelse med kanoner, blev Wittrups batteri satt i stand og kanoner montert der. Den 2. juni var alle kanoner på plass. Efterhvert som batteriarbeidene skred frem blev kanonene ført over til Nyholmen. Den 18. juli var skansen så ferdig at den hadde fått de kanonene den skulle ha

Da Friis kom tilbake fra Finnmarken blev arbeidet avsluttet, og den 31. august kunde han melde til Generalkommandoen at Hundholmens befestninger - Nyholms Skandse som anlegget også blev kalt – var ferdige.

Tidligere på sommeren hadde løytnant Alnæs skrevet at det hadde god framgang med arbeidet på ”festningen”. Selv om dette kanskje var en vel flott betegnelse, så var det ikke langt fra å være en hel liten festning.

Hovedverket besto av en større skanse og et forsenket batteri.

Skansens tracè dannet en uregelmessig firkant med en spiss og en stump vinkel. Sidene var på ca 50, 40 og 30 alen.

Vestenfor då det forsenkede batteri hvis tracè likeledes dannet en uregelmessig firkant med en spiss og en nesten rett, utadgående vinkel. Sidenes lengde var omkring 30, 30 og 20 alen. Batteriet var på nordsiden forbundet med skansen ved en voll som i 25 alens avstand fra skansen bøiet inn i en rett vinkel og derved dannet en slags travers i batteriet. Mellom vollen og batteriets motstående side var det anbrakt en spansk rytter, hvorved strupen blev lukket. Den samme side av batteriet endte omkring 10 alen fra skansens vestside. Åpningen her blev lukket med pallisader og en spansk rytter. Her var inngangen til verkene. Porten inn til skansen var på dens vestside.

I skansen var brikser til 1 tolvpunds og 4 åttepunds kanoner. I batteriet var det brikser til 1 tolvpunds og 1 åttepunds kanon.

Flaggstangen sto på østre voll av skansen.

Både skansen og batteriet hadde utvendig mur av gråstein med brystvern og banketter av jord. Briksene var av tømmer og 2 ½ toms planker. Forbindelsesvollen mellom skansen var helt av jord.

Dette hovedverket dannet et avgrenset område hvori det var 3 adskilte avsnitt: Skansen, batteriet og plassen mellom dem. Det hele var ca 100 alen langt og 40 alen bredt. Det lå på en bratt knaus som gav naturlig stormfrihet.

På vestsiden av holmen med front mot søndre innløp var et batteri for 2 kanoner. Det var firkantet, ca 30 alen i fronten og 35 alen i strupen som var lukket med pallisader og port. Batteriet var bygget av jord, uten grav og lå i ca 12 alens høide over havet. Kanonbriksene lå naturlig i terrenghøide.

På nordsiden var lagt et lite batteri for kanon. Det lå ca 10 alen over havet og besto av en rett, ca 15 alen lang jordvoll. Omtrent 1 alen bak denne var det bygget op en bankett med kanonbriks.

Dette batteri beskjøt nordre innløp samt sundet mellom Nyholmen og Lille Hjartøy, liksom det sperret en av tilgangene til holmen. Det lå slik at fienden ikke kunne opdage det før han blev tatt under ild fra batteriet.

På sydsiden av holmen, ca 12 alen over havet lå et lite halvcirkelformet batteri. Det bestod av en ca 25 alen lang jordvoll hvis midtparti var forsynt med

bankett og briks for en kanon. Denne bestrøk sundet mellom Nyholmen og Hundholmen.

De to siste batterier kunde bare skyte frontalt og hadde derfor ingen kunstig ryggdekning.

Krutthuset lå dekket for innsyn og ild med naturlig dekket vei op til skansen. På en knaus litt utenfor denne blev vakthuset satt op

Bygningene på Nyholmen lå på østsiden av holmen. Det var et par våningshus (det ene kaltes gjestgiveri), og et pakkhus med brygge, et nøst og en kai. Denne del av holmen blev behersket av skansens kanoner. Et høidedrag avgrenset den fra den øvrige holmen. Her var det en naturlig forsvarsstilling for infanteriet.

All bebyggelse tilhørte faktor Geelmuyden, eller visstnok rettere det handelshus han representerte. Bygningene blev rekvirert til innkvartering allerede fra arbeidet begynte i 1810. De lå bekvemt til særlig da det hendte at man ikke kunde passere sundet over til Hundholmen på grunn av uvær.

Friis mente derfor at det vilde være en fordel om staten kjøpte husene og innledet forhandlinger med Geelmuyden. De var bygget i 1803 og 1804 og var i god stand. For disse samt et pakkhus over på Hundholmen forlangtes det 5.000 Rd. I 1810 vilde man ikke kunnet bygge samme under 7.000 Rd.

Efter anmodning av Generalkommandoen lot Nordland Amt sorenskriveren avholde en skjønnsforretning over bebyggelsen. Retten kom til det resultat at husene var gode og den forlangte pris rimelig. Samtidig lot Amtet forespørre om Geelmuyden var villig til å leie husene, men fikk til svar at han bare ville gå med på slag.

Resultatet blev at staten senere på året kjøpte hele Nyholmen med påstående bebyggelse samt pakkhuset på Hundholmen. Det siste blev brukt til magasin. Husene på Nyholmen gav rummelig plass til innkvartering av 150 mann med befal. Den øvrige bebyggelse blev brukt til magasiner.

Lille Hjartøy dominerte som foran nevnt skansen. Den tok også av for utsikten til havet så det var mulig for fiendtlige skib å komme på trekvart mils avstand før de kunne sees fra Nyholmen. Var vinden god kunde skansen altså overrumples.

For å råde bot herpå måtte man ha en observasjonspost på Lille Hjartøy, men en slik kunde ikke klare sig uten et vakthus og det vilde koste 20 Rd. Huset blev bygget med Generalkommandoens tillatelse. Det var ferdig våren 1811.

Våren 1812 viste det sig at skansemurene var sunket så meget at det var fare for at hele vollen skulde rase ut. Det blev derfor bygget nye forstøtningsmurer utenpå de oprinnelige.

På søndre side av skansen blev det bygget en mur 43 alen lang, 9 fot høi i venstre hjørne, 7 fot i østre og 2 ½ fot tykk ved foten.

Den nye mur på nordre side var 20 ½ alen lang, 10 fot høi og 5 fot tykk.

På venstre side blev den nye mur delt i to av porten. Den var 9 alen lang, 12 fot høi og 11 ¼ fot tykk.

Våren 1813 fikk man 2 nye tolvpunds kanoner. De skulde plasseres i batteriet mot nordre innløp. Dette blev derfor utvidet, men av mangel på planker til brikser kunde kanonene ikke bli montert før våren 1814.

Da batteriene blev planlagt i 1810 regnet man med å få op fra Trondhjem 12 tolvpunds kanoner. Av disse var det meningen å ha 3 på Hundholmen og 9 på Hammerfest. Imidlertid kom det bare 8 tolvpunds og 4 åttepunds kanoner og derav fikk Hundholmen bare 2 tolvpundere.

Anleggene var da kommet så langt at det ikke var praktisk å forandre den oprinnelige plan hvorefter batteriene gav plass for 11 kanoner. De blev derfor

bygget ferdig for dette antall, tross for at man bare hadde 10 kanoner til disposisjon.

Det er på det rene at skansen og det forsenkede batteri hadde det fulle antall kanoner samt at de tre detasjerte batterier alle var bestykket. Det må derfor være batteriet for to kanoner mot søndre innløp som bare fikk en kanon.

De 2 tolvpunds kanoner som kom i 1813 ble lagt i batteriet mot nordre innløp. Batteriet mot søndre innløp manglet altså fremdeles en kanon.

Våben og ammunisjon.

De opprinnelige batterier på Hundholmen og Nyholmen hadde sommeren 1808 2 halvpunds, 4 enpunds, og 5 kanoner av mindre kaliber. Disse var utlånt av private og har sannsynligvis vært skibskanoner. Det var temmelig smått med ammunisjon, men det fantes da noen skudd til hver kanon. I 1809 lånte man en topunds kanon som ble montert om bord i en av båtene.

Man var fullt på den rene med at disse små kanoner ikke vilde være til synderlig nytte ovenfor kanonbevæpnede fiendtlige skiber, men man håbet iallfall å kunne avslå landgangsforsøk og angrep av barkasser. Å skaffe kanoner ad privat vei var ikke mulig, og det ble derfor søkt Generalkommandoen om å få låne kanoner av mer passende kaliber.

September 1808 fikk man fra Generalkommandoen 4 åttepundige jernkanoner på skipsrapperter, og våren 1809 ytterligere 4 kanoner av samme sort.

Til kanonene fikk man følgende ammunisjon: 680 jernkuler, 80 druer, 320 fylte karduser, 440 ledige papirkarduser, 10 center krutt samt fenghullsrør og lunter.

Batteriene ble nu bestykket med disse kanoner, mens opprinnelige småkanoner synes å være levert tilbake til eierne. I hvert fall hører en ikke mer til dem.

Våren 1810 sendte Generalkommandoen op 2 tolvpunds jernkanoner på hjullavetter med følgende ammunisjon: 500 jernkuler, 440 ledige papirkarduser, 25 center krutt og 1000 fenghullsrør.

Samtidig ble skibsrappertene til de åttepundige kanoner ombyttet med kystlavetter.

Allerede i 1809 hadde man fått op en del geværer, pistoler og kårder fra Trondhjem. Av ammunisjon hadde man 1660 attenlødige og 2760 sekstenblødige og skarpe patroner, en del blykuler og 1000 flintsteiner.

Sommeren 1813 fikk man ytterligere 2 tolvpunds jernkanoner på hjullavetter. Bestykningen var altså 4 tolvpunds og 8 åttepunds kanoner da krigen sluttet.

Dette antall hadde batteriene både i 1815 ved avleveringen til den civile øvrighet og i 1935 da kanonene ble levert tilbake til Trondhjem.

Besetningen.

Våren 1808 innkalte Nordlands Amt 25 av sognets beste rifleskyttere til Hundholmen. Senere på sommeren ble styrken øket til 40-50. Sammen med stedets folk – som ikke var mange – skulde de betjene kanonene og bemanne de 4 båtene man hadde. Hver av dem trengte 12 til 16 manns besetning..

Det nærmest boende kystvern var tilsagt å være beredt til å møte på kort varsel med hvad de hadde til våben. Til innkallelse av disse var det ordnet med et system av varder og signalmasterer.

Divisjonschef Hans Geelmuyden førte kommandoen. Til å eksersere mannskapet hadde han endel av sommeren 2 av de fra Trondhjem opsendte underofficerer.

En del utskrevne matroser blev samlet på Hundholmen mens de ventet på skibs-leilighet sydover. Under opholdet der blev de bevæpnet med pistoler og sabler for i tilfelle av angrep å tjenestegjøre på båtene.

Våren 1809 blev det innkalt 50-60 kystvern. Til å lede eksersisen hadde man en underofficer. For øvrig ordnet man sig som forrige år med innkallelse av de nærmest boende i tilfelle angrep.

I begynnelsen av august kom løytnant Wittrup med en del soldater fra Trondhjem. Hvor mange det var vites ikke, men de leiet 4 store båter da de skulde reise sydover.

Avreisen fant sted 11. november. De brukte båtene til Ågård. Derfra gikk de over land til Beistad hvor de ventet på skibslleilighet til Trondhjem.

I 1810 kom ingeniørkaptein Friis og underofficer Bjørnstad til Hundholmen i anledning av befestningsarbeidene. Bjørnstad opholdt sig der sommeren over, men hørte egnetlig ikke til garnisonen.

Til arbeidsstyrke rekvirerte Friis 100-150 mann kystvern.

Det finnes ikke anført hvor mange mann det blev, men antallig fikk Friis så mange som han ønsket, for allerede den 21. mars skrev han til Generalkommandoen at amtmannen og Geelmuyden hadde vært storartede til å skaffe arbeidsfolk.

I husene på Nyholmen lå det innkvartert 148 mann. Da garnisonen var på 71 mann må altså av disse 77 ha tilhørt arbeidsstyrken. Hertil kom de som var innkvartert på Hundholmen, nemlig de som ikke arbeidet på selve Nyholmen, men som brøt stein og stakk torv over på fastlandet.

Den 21. mai kom løytnant Endre Alnæs, sersjant Jacob Andersen av 2. Trond-hjemiske Infanteriregiment og 6 musketerer.

Av det kystvern som amtet hadde innkalt til garnisonstjeneste kom 1 underofficer og 30 mann den 31. juni. Sammen med de siste kystvernfolk kom også korporal Steen. Han skulle egentlig eksersere i landdistriktet, men da alle var på fiske var han arbeidsledig.

Arbeidsstyrken blev sendt hjem de første dager av september, og kystvern-garnisonen med 34 mann den 30. september og 25 den 20. oktober. Til vaktjeneste om vinteren blev det beholdt 6 mann, da soldatene alene ikke kunne klare å besette de 2 poster som var nødvendig.

Allerede i september hadde løytnant Alnæs søkt permisjon for å opholde sig sydpå om vinteren. Han blev imidlertid frabeordret og den 19. november kom premierløytnant Georg Friedrich Krause av 1. Trondhjemiske Infanteriregiment for å overta kommandoen. Opptellingen av materiell og beholdninger tok sin tid så først den 5. desember kunde Krause melde til Generalkommandoen at han hadde overtatt og funnet alt i beste orden.

Underofficer Andersen blev omtrent samtidig avløst av Torstein Steen.

Sommeren 1811 var kystvernstyrken 151 mann. De kom i tiden 28. april til 21. mai. En musketer var død om vinteren så detasjementet var nu på 1 underofficer og 5 musketerere.

Av kystvernet blev foreløpig bare en uttatt til underofficer. Det var en mann ved navn Brevig som hadde tjenestegjort på Hundholmen året i forveien. Under-officertjenesten blev for øvrig bestridt av musketerene.

Senere blev styrken inndelt med 5 underofficerer, 8 gefreidere og 92 mann. Ved artilleriet, 2 underofficerer, 2 gefreidere og 42 mann ved jegerne.

I 1812 var kystvernstyrken 1 kommandersersjant, 9 underofficerer og 140 mann. Herav var 8 underofficerer og 92 mann artillerister og 2 underofficerer og 48 mann jegere. Kystvernet rykket inn i dagene omkring 1. mai.

Den 30. mai kom 60 matroser under kommando av månedsløitnatn Hansen. De var utskrevet for å tjenestegjøre på den nordlandske eskadre, men chefen, premierløytnatn Seidelin, som hadde vært innom Hundholmen den 27. mai på tur

nordover, hadde erklært at hans styrke var komplett. Matrosene blev derfor permittert den 12. juni.

Den 22. september passerte eskadren på vei sydover. Da det ikke lenger var fare for angrep, begynte hjemsendelsen av kystvernet dagen etter.

De siste reiste 9. oktober, men det blev også dette år holdt tilbake 6 mann til vaktjeneste om vinteren.

Den 30. april 1813 rykket atter kystvernet inn. Man fikk imidlertid melding om at folkene fra Helgeland fogderi ikke kunne reise hjemmenfra da de ikke eiet mat til turen. Underofficer Steen blev derfor sendt av gårde med proviant for å hente dem.

Ved St. Hans tider manglet det allikevel 44 mann som ikke kom før i første halvdel av juli.

Da fienden hadde forlatt farvannet, blev kystvernet sendt hjem 11. september.

I 1814 var kystvernet innkalt til 1. mai. 36 mann møtte til rett tid og i løpet av mai kom ytterligere 14 mann. Kystvernstyrken denne sommeren var altså bare 50 mann. Tidligere på året var den militære styrke blitt øket med 4 musketerer, så man i alt hadde 1 underofficer og 9 musketerer. Alle soldatene gjorde nu underofficertjeneste, men bare 4 av dem fikk tilsvarende lønning.

Da kystvernet blev sendt hjem 9. september beholdt man 5 mann til vaktjeneste. Disse blev sendt hjem ut på høsten da man fikk underretning om freden.

Premierløytnatn Krause var permitert til Trondhjem denne vinteren. I hans fravær førte underofficer Steen kommandoen. I mars måned 1815 fikk Krause ordre om å reise op til Hundholmen, avlevere forsvarsverkene med våben og ammunisjon, huser og inventar til Steen, og melde sig tilbake til regimentet med soldatene.

Efter å ha avlevert til Steen, forlot han Hundholmen med kommandoen den 5. mai 1815.

Steen blev nu alene igjen inntil han den 24. juli 1815 overleverer verkene og det hele til Nordland Amt. Nyholmen Skandses militære historie var dermed slutt. Efter den tid hadde den civile øvrighet opsyn med anlegget inntil det blev helt nedlagt.

Garnisonstjeneste og begivenheter under krigen.

Sommeren 1808 synes å ha vært en rolig tid på Hundholmen. Rapportene inne-older ikke annet enn at man ikke så noe til fienden. Det innkommaderede kystvern hadde imidlertid nok å gjøre med batteriarbeidene. Disse fortsatte sommeren 1809 efterat løytnant Wittrup var kommet. Han var altså den første militære chef på stedet.

De civile myndigheter klarte forpleiningen av kystvernet, men med adskillig vanskeligheter. Det militære detasjement hadde med sig proviant fra Trondhjem for 2 måneder.

Da løytnant Alnæs og soldatene kom i mai 1810 gikk han straks i gang med å eksersere kystvernet. Hele sommeren utover blev det eksersert og arbeidet vekselvis.

Denne sommeren hadde faktor Geelmuyden påtatt sig forpleiningen av kystvernet. Folkene blev naturforpleiet for 26 skilling dagen og da lønnen var 32 skilling fikk de utbetalt 6 skilling dagen.

Den 1. september sammentrådte en kommisjon bestående av amtmann, kaptein Friis, løytnant Alnæs og divisjonschef Geelmuyden for å kunne komme til klarhet over visse forhold vedrørende Hundholmens forsvar.

Man var enige om at det denne høst ikke var påkrevet å innkalle mer kystvern enn det allerede var inne. Styrken var tilstrekkelig til å betjene kanonene.

Da det trengtes infanteri til dekning av verkene vilde det til våren være nødvendig å innkalle 150 mann.

Under behandlingen av proviantspørsmålet fremholdt amtmannen at det vilde by på uoverkommelige vanskeligheter å forpleie en så stor styrke uten forsyninger sydfra. Han foreslo derfor at Generalkommandoen skulde sende op proviant og at det blev oprettet et proviantmagasin som kunde overta hele forpleiningen.

Innkvarteringen hadde vært byrdefull for beboerne av Hundholmen, men særlig for Geelmuyden da begge husene hans var rekvirert til kvarter. Hittil hadde staten ikke betalt noe herfor. Hvis ikke staten kjøpte eller bygget burde det gis en kvartergodtgjørelse.

Tilslutt pekte Friis på vanskelighetene ved at kystvernbefalets militære innsikt var meget ringe. En vesentlig del av kystvernet skulde optre som infanteri og trengte derfor i særlig grad brukbare førere. Det burde søkes avgitt fra Generalkommandoen 1 officer og 4 underofficerer til befal for kystverninfanteriet.

Kystvernet hadde 2 ½ skilling dagen i munderingspenger, men var allikevel elendig utstyrt med klær og sko. Det blev derfor søkt til Generalkommandoen om å få op en del sko og undermunderingssaker for salg til folkene til regulativmessige priser.

Til vaktene trengtes også høilig en del skilderkjoler.

Generalkommandoen hadde gitt ordre til at kystvernet og soldatene når de blev naturalforpleiet skulde ha 2 måltider om dagen men det fantes intet regulativ for hva og hvor meget det skulde utleveres daglig. Premierløytnant Krause anholdt derfor straks han hadde overtatt kommandoen om å få et proviantregulativ.

Dette var så meget mer påkrevet som løytnant Alnæs nu fikk ubehageligheter for sin befarung med forpleiningen om sommeren. Det var visstnok underofficer Andersen som hadde meldt sin chef for angivelige misligheter.

Etter ordre fra Generalauditoratet av 26. mars 1811 blev det avholdt et stabskrigsforhør. Der blev det fremlagt styrkelister, lønningslister og proviantregnskap samt oplyst at folkene hadde vært lønnet som kronarbeidere med fra 24 til 36 skilling dagen.

Det kan ikke sees at løytnant Alnæs blev under tiltale, så antagelig har hans papirer vært i orden.

Våren 1811 blev hele garnisonen innkvartert i husene på Nyholmen. Kystvernet skulde holde sig med sengeklær selv, men det viste sig at mer enn halvparten ingen hadde. Amtet måtte da skaffe dem det aller nødvendigste.

Efter at styrken var blitt inndelt i artillerister og jegere, tok man fatt på eksersisen og efter 6 ukers forløp var folkene så flinke at den egentlige plasseksersis kunde innskrenkes til en gang ukentlig. Jegerne begynte nu å ha øvelser i avdeling over på fastlandet og hadde også et par små utmarsjer til trakten omkring Bodin kirke.

Det var en del sykelighet blandt folkene og musketerer Jon Jonsen av Bjørnørske kompani av 1. Trondhjemske Infanteriregiment døde.

Til fienden så man intet, men 2 ganger blev det skutt alarm. Første gang viste det sig å være prisefartøier på vei sydover under kommando av månedsløytnant Svendsen. Annen gang var det en stor koffardibrigg.

I november var det stort sildefiske i Salten. Løytnant Kruse rustet da ut en av kommandoets båter med proviant og sildegarn og sendt 3 mann på fiske. Han var meget optimistisk og håbet på at de skulde få så meget sild at han slapp å kjøpe spekesild til sommeren. Det var visst ikke videre vellykket, for en hører ikke mer til ekspedisjonen.

Sykeligheten stansen utpå høsten etter at kystvernet var reist, og den. Den 14. desember fikk generalkommandoen melding om at det ikke var flere syke. Men

så snart kystvernet kom igjen våren 1812 tok sykdommen til og nu alvorligere enn før. 1. mai døde 5 mann. Det var samme sykdom som forrige år, skrev løytnant Krause, ”ti de døde få dager efter de blev syke og tapte nesten straks bevisstheten. Jeg tror årsaken til sykdommen er dieten, da den slette levemåte som overalt her i landet hersker, således selv svekker deres natur, at de ei kan motstå overgangen til bedre føde. Denne slutningen stadfestes ved at de døde var fra de fattigste sogne.”

Øvelsen blev drevet som forrige år. Den daglige vakttjenesten krevet 1 underofficer, 1 gefreider og 21 mann. På Nyholmen var følgende poster:

1. På Skansen. Den observerte alle innløp, holdt øie med Lille Hjartøy og så til at ingen uvedkommende nærmet sig batteriene.
2. Posten for døren. Den holdt øieforbindelse med posten på Lille Hjartøy for straks å melde av til vaktkommandøren om det blev signalisert derfra. Dessuten passet den på at ingen uvedkommende gikk op i skansen.
3. Dobbelpost på ytre batteri (det fosrsenkede batteri)
4. Dobbelpost ved bryggen. Den hadde også opsyn med kommandoets båter.
5. Den detasjerte post på Lille Hjartøy, 1 gefreider og 3 mann. Disse blev tatt av de påliteligste folk. Om dagen skulde alle større fartøier og bemannede båter meldes. Det skulde signaliseres ved at posten vinket med hatten inntil posten for døren gjentok signalet. Om natten skulde alt mistenkelig meldes. Signalet var da en svingende lanterne. Både dag og natt kunde det om nødvendig skytes alarmskudd.

I tilfelle av alvorlig angrep skulde 1 underofficer og 24 jegere detasjeres på Lille Hjartøy. De skulde beskytte fienden under passeringen av det 400 alen brede sund mellom øya og Nyholmen. Resten av jegerne skulde bli på Nyholmen under chefens umiddelbare kommando for å anvendes efter omstendighetene. De av jegerne som hadde gode private rifler brukte disse, resten fikk utlevert musketergeværer. Hver mann skulde ha 30 skarpe patroner og 2 flintsteiner.

Chefens kommandoplass var ved flaggstangen på skansen. Dit skulde alle meldinger sendes. Han hadde hos sig en jegerunderofficer som ordonans.

De øvrige underofficerer var fordelt til kanonene og 1 til krutthuset. Da det ikke fantes noe sted å opbevare ammunisjon på batteriene, skulde det leveres ut til hver kanon 5 skudd ad gangen i en tønne dekket med en matte. Når de 4 var bortskutt skulde det sendes bud efter nye 5. Underofficeren ved krutthuset var ammunisjonsforvalter, og forestod denne utlevering.

Dels for å hjelpe bøndene, dels for å skaffe kystvernfolkene en liten ekstraskilling, fikk en del av dem lov til å onnearbeide på de nærmeste bondegårder. Hvis det gikk alarmskudd skulde de straks ile til sin post.

Den 16. august fikk man melding om kampen på Tromsø og da nettene nu var begynt å bli mørke blev vakttjenesten skjerpert. Det blev satt ut 3 nattposter, en på sydspissen og en på nordspissen av Lille Hjartøy samt en ved magasinbygningen på Hundholmen. Dessuten var 2 underofficerpatruljer i båt ute så lenge det var mørkt, den ene i søndre, den andre i nordre innløp. De holdt forbindelsen med nattposten på Hjartøya.

Kystvernet som rykket inn i mai 1813 var uslere klædt enn noensinne. De hadde bokstavelig talt ikke såpass klær på kroppen at de kunde gjøre tjeneste selv på sommers tid. De 2 ½ skilling de hadde om dagen i munderingspenger skulde heller ikke rekke langt, så dyrt som allting var blitt.

Sykdommen begynte også å grassere straks de var rykket inn. Det var den samme elendighet som året i forveien. ”Jeg legger til grunn den slette levemåten som i landet hersker og der så betydelig har berøvet folket kreftene at den bedre føde blir dem for sterk. Herimot har jeg vel søkt å legge forhindringer ved å

forebygge at sådanne folk ei i førstningen spiser for meget, men mulig er det at en eller annen har heller fulgt sine begjærigheter.” En mann døde i juni.

Det blev fisket godt denne våren, men ”nøden er for tiden steget til en overordentlig grad alle vegne.”

Sykdommen holdt sig hele sommeren og ennu en mann døde.

Den 29. mars blev den befalte ed avlagt: ”Å hevde Norges selvstendighet så lenge der rinner en norsk dråbe blod i våre årer:” Høitideligheten fant sted inne på skansen, hvor det blev formert krets hvorefter løytnant Krause leste op Generalkommandoens ordre om edsavleggelsen. Derefter fulgte denne og så blev det ropt 3 ganger hurra for Norge, 3 ganger hurra for Regenten og 3 ganger hurra for de norske krigere.

Adressen til Regenten blev gitt fra ”Detasjementet på Nyholmen Skandse ved Hundholmen, av 1. og 2. Trondhjemske Regiment.” kommandoet besto da av 1 underofficer, 9 musketerer og 4 kystvern.

Kort efter kom meddelelsen om Norges nye flagg og løytnant Krause søkte om å få et slikt da det gamle var så slitt at det ikke var mulig å forandre det.

Da det nu ikke var fare for engelske angrep og den innkalte styrke derfor var mindre enn tidligere år, blev vaktjenesten betydelig innskrenket. Man nøiet sig med 1 underofficer som vaktkommandør, 1 post på skansen, 1 for døren, 1 ved bryggen på Nyholmen og 1 på Lille Hjartøy.

Den 1. juni kom det melding fra fogd Berg at det gikk rykter om at svenskene samlet tropper ved Nasa verk. Disse skulde rykke inn i Norge og derefter dele sig i mindre avdelinger for å plyndre fjellbygdene.

Dagen efter reiste løytnant Krause til Saltdalen for å undersøke saken og kom til Saltdalen prestegård den 21. juni om morgenen. Presten hadde ikke nærmere kjennskap til ryktene, men lensmannen som blev budsendt, hadde talt med en svensk lapp som hadde bragt dem fra Sverige. Krause mente det var en feil at han ikke var blitt arrestert og holdt i forvaring til saken var blitt undersøkt. Det var nemlig straffbart å utbre uriktige eller overdrevne rykter i forbindelse med krigen.

Ved lensmannens hjelp fikk man fatt i 2 handelskarer som flere ganger årlig pleide å reise til Sverige. Disse blev nu sendt av sted for å spionere. Det vilde ikke virke påfallende at de tok en tur inn i Sverige. Grensebefolkningen var vant til at de for rundt og handlet.

Krause blev i Saltdalen til de kom tilbake den 7. juli. De meldte at verken ved Nasa Verk eller andre steder var det samlet tropper. Heller ikke hadde de kunnet opdage at der var truffet anstalter til noen troppesamling. Fjellfinnene hadde således ikke fått noen ordre om skyss.

I de svenske grensetraktene var det adskillig misstemning på grunn av krigsforberedelsene mot Norge og der hersket almindelig frykt for et norsk angrep.

Løytnant Krause mente efter dette at man kunde ta saken med ro, men for sikkerhets skyld lot han lensmannen gi ordre om skjerpethold ved vardene i Saltdalen, liksom prestegjeldets rifleskyttere blev varslet om å holde sig rede. Noen pund krutt og en del blykuler som Krause hadde tatt med fra Nyholmen efterlot han hos lensmannen.

Sommeren var for øvrig uten begivenheter og krigen med Sverige kjente man her, likesålit som andre steder nordpå, intet til før adskillig tid efter at det hele var forbi.

Nyholms Skandses Compagnie
Postboks 1080
8001 Bodø